

УДК 94(438):07(045)

ПРОТИСТОЯННЯ У ПОЛЬСЬКОМУ СЕЙМІ І ЗАГОСТРЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ САНАЦІЙНОГО РЕЖИМУ (1928–1935 РР.) ТА ЙОГО ЗОБРАЖЕННЯ У ПРЕСІ

Микола Рожик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна,
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано політичну кризу у Польщі 1928-1939 рр. та її відображення у пресі. На думку автора, ця криза посилювала український націоналістичний рух.

Ключові слова: Польща, санація, політична криза, український націоналізм.

В історії міжвоєнної Польської держави є такі епізоди, які не втратили свого почального значення й сьогодні. Найхарактернішим явищем кінця 20-х – першої половини 30-х років ХХ ст. було перманентне й значних масштабів внутріполітичне протистояння між режимом санаційної влади та життєвими потребами широкого загалу народу. Воно характеризувало стан внутрішніх взаємин, і супроводжувалося конфліктами на між партійному та парламентському рівнях. Владні верхи судомило від впертого переконання в тому, що вони спираються начебто на вивірені об'єктивні реалії, а їх ідеологічні візії якнайкраще віддзеркалюють й відповідають об'єктивній реальності. Власне із-за цього ті чи інші переконання, які не збігалися з офіційними, з бажаннями і намірами провідників санації, категорично відкидалися або ж заперечувалися взагалі.

Польські дослідники історії Польщі 20-30-х рр. ХХ ст. не безпідставно вважають, що криза парламентської демократії у Європі на початку 30-х рр. спричинила зростання числа прихильників сильної руки, тобто „влади, здійснюваної армією або націоналістичними партіями, в тому числі і фашистськими”. Юзеф Пілсудський, залишивши в 1923 р. Варшаву, продовжував контакти з окремими політиками партій лівої орієнтації, з офіцерами–легіонерами, які залишилися вірними йому ще з Першої світової війни.

12 травня 1926 р. чергова криза уряду і необхідність формування нового кабінету спонукали маршала Пілсудського „підняти заколот проти президента і призначеного ним уряду для захоплення в свої руки диктаторської влади”, – так кваліфікували його виступ члени кабінету В. Вігоса [1, с. 245].

Новий уряд очолив К. Бартель. Невдовзі парламентська коаліція обрала нового Президента Речі Посполитої – І. Мосьціцького, соратника Пілсудського. Першим документом, який влада санації внесла для обговорення

у сейм, був проект зміни конституції, яка вступила в дію під назвою „серпневої новели”. Новий режим приступив до створення міцного політичного фундаменту – Безпартійного блоку співпраці з урядом (BBWR).

Політичні процеси наприкінці 20-х – початку 30-х років деформувалися не тільки під впливом економічної кризи, а й обставин, які мали чисто політичний характер, а часто залежали від створених стереотипів і утверджених образів як політиків, так і ролі Польської держави у Європі. Її нерівні кола так і не зуміли втрапити у головне потік європейської політики, хоча всіляко декларували свою європейськість. Що далі, то тим більше вони дискредитували себе в очах громадськості власної країни. Безприкладний порив до свободи й відродження Польщі, який виявляли широкі верстви, розтринькували політики, не гідні суспільства і народу.

Після травневого перевороту 1926 р. формально обов’язки глави держави перейшли до голови сейму М. Ратая. Насправді, парламент не мав свободи ухвалювати рішення. Влади зосередилася в руках Ю. Пілсудського як командувача відданої йому частини збройних сил. Тож новий уряд формували з осіб, бажаних для маршала. Залишаючи владний фасад прикритим парламентаризмом і законністю, владу формували згідно з волею Пілсудського [8, с. 305]. Віддаючи належне маршалу за його історичну роль у відродженні Польської держави, слід зважити на еволюцію його поглядів. Він ненавидів російський царизм як людина, яка зазнала чимало горя в Сибіру, а також більшовицьку Росію. Його наміри простягалися від задумів відновити Польщу в кордонах 1772 р. аж до приєднання до нової Польської держави українських, білоруських і литовських земель. Створену легенду про маршала, оскільки широкий загал хотів в неї вірити, не можна було здолати жодними аргументами. Державне свято незалежності перетворилося у пошанування Ю. Пілсудського, хоча при республіканських порядках ні диктатура, ні режим особистої влади не можуть бути прийнятними [6]. В умовах економічної кризи і внутрішньополітичних потрясінь й конфліктів нова з’ява маршала на владному олімпі сприймалася як втілення мрії про стабільність, яку можуть забезпечити сильні особистості. Нехтування парламентом зумовлювалося тим, що чимало важливих політичних важилів опинилося в руках воячини. Це були кадри, в основному виховані в часи Першої світової війни і боротьби за незалежність, що і висувало їх на політичну авансцену, з другого боку це, як правило, були консервативні діячі з надмірними амбіціями й претензіями вершити усі справи в країні з позицій шовіністичних, не звертаючи на історичні реалії і політичну необхідність. Це пояснює, чому у більшості міністерств, державних банків, управлінь і установ аж до воєводських управлінь були створені військові відділи на чолі з відповідно дібраними особами [13].

Преса лівого спрямування писала про посилення впливу мілітаризму на економіку, ідеологію і політику й наводила дані про те, що у 1929-1930 рр. видатки на військові потреби, на Корпус охорони, це утримання воєнізованих організацій та ін. сягали 50 злотих із кожних 100, які виділялися на збройні сили і військові потреби [18]. Як повідомляв „Kurjer Poganny”, десятки офіцерів після тримісячних курсів скеровували з армії на посади воєводських радників.

В усіх воєводствах здійснювали відповідну перепідготовку офіцерів для використання в адміністрації [13].

Наприкінці 20-х рр. у польських збройних силах нараховувалося майже 18 тисяч офіцерів і 33 тисячі підофіцерів. В такій воєнізованій організації, як „Стшелец” перебувало 700 офіцерів і 4 тисячі підофіцерів [7]. Військові, маючи такого авторитетного лідера, як Ю. Пілсудський, якого вони обожнювали й підносили до висоти національної святині, справляли потужний вплив на владу і суспільство. У спеціальних інструкціях, у розповсюджуваних у військах брошурі „Що кожен солдат мусить знати про Пілсудського?” йшлося про порядок вшанування головного вождя санації. Кожного року 19 березня проводили урочистості на його честь в містах і селах, в усіх військових частинах і гарнізонах [7].

За підсумками парламентських виборів 1928 р. Безпартійний блок співпраці з урядом став найсильнішою парламентською фракцією, але не здобув більшості ні в сеймі, ні в сенаті, що зберігало б за ним владу на законних засадах. Парламентський клуб Безпартійного блоку нараховував 122 депутати сейму і 46 сенаторів. Тільки в 1929 р. завершилося формування його місцевих ланок і окремих воєводських груп. Генеральним секретарем Блоку до 1932 р. був Миколай Долановський. Мобілізація низових структур цієї урядової сили відбулася до виборів місцевого самоуправління 1929 р. (вибори до рад гмін, міст і повітів у Познанському і Поморському воєводствах) [9, с. 73].

З 1929 р. Ю. Пілсудський посилює боротьбу з опозицією. Важливим складником цієї боротьби була дискредитація ідеї парламентаризму. У зверненні 22 лютого 1929 р. „Про оборону сили і честі Речі Посполитої” він наголосив: „Народна демократія хотіла досягти неподільної влади, захищаючи загальні положення. Вона ненавиділа Юзефа Пілсудського за те, що він був провідником самостійності і честі Польщі”. Країна, на його думку, вступила в період „авантюристської анархії і розслаблення держави” [9, с. 256]. Оскільки новообраний парламент залишався оплотом опозиції (перші вибори після травневого перевороту не дали переважної більшості пілсудчикам та їх соратникам, а стали судом громадської думки над перетвореннями останніх років) то Пілсудський назвав його „сеймом політичних повій” [9, с. 172]. Головним у зусиллях Безпартійного блоку було обмеження ролі парламенту у державних справах, звуження сфери дії ухвал, які він приймав, і формування уряди, непідконтрольні сейму і сенату. Настало „правління полковників”. Партії парламентської опозиції: праві (Національна партія, Стронніцтво Народове), центристи (людовці і християнські демократи) і ліві (головно Польська партія соціалістична) не змогли створити об’єднаного фронту протистояння урядовому табору. План спільної боротьби із санаційним режимом розробило об’єднання лівоцентристських партій Центролев („П’яст” і ППС) [1, с. 247]. Сили, які обстоювали демократичний розвиток, зокрема, глава парламенту І. Гашинський 9 лютого 1929 р. від їх імені заявив, що „парламентська демократія є кінцевою фазою конституційного життя Польщі”.

Це був випад проти Ю. Пілсудського, який не бажав співпраці уряду з сеймом, а до парламенту ставився, м'яко кажучи, зневажливо.

28 лютого 1929 р. на засіданні у бюджетної комісії запропонований бюджет Пілсудський назвав „веселим” й уточнив, що з цього бюджету „утримуються політичні партії й виділяються кошти на розваги панів-депутатів” з дівчатами легкої поведінки. У відповідь ліві у сеймі головне гасло „моральної санації” назвали брехливим, оскільки виборчу компанію Безпартійного блоку провадили на державні кошти. Сейм ухвалив притягнути до відповідальності міністра фінансів Г. Чеховича. Реакція Ю. Пілсудського на це оприлюднена була 7 квітня 1929 р. у статті „Дно ока”, в якій він обізвав польський парламент „кузнею зради держави”, а депутатів звинуватив у тому, що вони „виховані у корупції” й демонструють „наполегливі старання, щоб гарантувати власну безкарність”. У таких умовах, вважав маршал, життя міністрів через співпрацю з депутатами-„хвойдами” „стає нестерпною каторгою”. Прикладом служить те, що Чехович змушений брати участь „у смердючій оперетці”, в „людожерській компанії” [17, с. 484].

До кінця 1928 р. в руках Ю. Пілсудського зосередилися усі важелі влади, тому він вважав за необхідне підпорядкувати діяльність політичних партій своїй волі. Вони могли існувати і діяти лише визнавши програму пілсудчиків та їх прихильників [2, с. 147]. Безпартійний блок, особливо та його частина, яка складалася з вищих військових чинів і ветеранів і дістала назву „найближча до віттаря”, виступали проти усякого партійництва взагалі. Це була ідея маршала. Натомість Безпартійний блок мав стати організацією надпартійною, солідаристською, політичним стрижнем урядового табору. Для цього активно формувалася мережа часто штучних організацій, утримувалися платні функціонери, видавалися газети, провадилися масові заходи та ін. [12, с. 132].

Політики з табору санації схилилися до жорстких методів. Вибори 11 березня 1928 року до сейму показали, що Безпартійний блок не мав тривкої підтримки. 5 депутатів, обраних за списком санації, одразу після виборів перейшли до інших депутатських клубів (до християнських демократів, „П'ясту” й ін.). До Безпартійного блоку перебігли 3 депутати від Католицької унії західних земель. Показово, що Безпартійний блок не здобув жодного мандата в Познанському і Поморському воєводствах. Очевидно, що перемога на виборах проурядових сил була далека від тріумфу. Політичні оглядачі результати виборів для санації називали „чудом над урною”, особливо у східних воєводствах і в Ковельському окрузі з переважаючим українським населенням. У п'яти округах Лодзинського і Люблінського воєводств кандидати Безпартійного блоку на виборах провалилися [9, с. 61].

Проти санації виступила частина студентства. З ініціативи радикально налаштованих краківських студентів розпочалися антиурядові протести. На протигагу поміркованій академічній молоді організація „Орка” на вічах і мітингах вимагала скасувати платне навчання у вищих навчальних закладах і підтримувала вимоги українців створити власний університет. Заходи „Орки” у передвиборчих часах відбувалися в умовах поліцейських репресій, переслідувань з боку влади і керівництва вищих навчальних закладів. На

початку 1929 р. ряд студентських лідерів були заарештовані й ув'язнені. Студенти не припиняли боротьби і в наступні роки [16, с. 108-109, 111].

Діячі з найближчого середовища Ю. Пілсудського оцінювали ситуацію в країні після травневого перевороту 1926 року як таку, що викликає у широкого загалу певне невдоволення. Так, К. Світальський вважав, що відразу після приходу санації до влади громадську думку на користь уряду можна було оцінити на 100 відсотків, а зараз її можна окреслити на 70, при цьому 30% втрачених впливів у 1928 р. були наслідком розчарування. Окремі новітні польські аналітики вважають, що Пілсудський „не пробував здійснити докорінні зміни чи модифікації державного ладу”. Він навіть не розпустив обраний у 1928 р. сейм. З 1926 р. розпочалося поліпшення економічної ситуації, що не залежало від травневих змін, і зусиль уряду, а від кон'юнктури. Середовище маршала тому і виступало за те, щоб прискорити боротьбу за зміцнення нового режиму, оскільки час явно не працював на його авторитет [14, с. 49].

Нетривкість внутріполітичної ситуації підштовхнула пілсудчиків до консолідації своїх сил. Власне тому з різних політичних елементів і формувався Безпартійний блок. Група консерваторів-аграріїв, відлам від „П'ясту”, „Визволене”, хадеції, ендеції, ППС, група радикальної інтелігенції з Союзу виправлення Речі Посполитої, дрібніші групи з проурядових організацій національних меншин становили базову політичну силу санації. Засновник Безпартійного блоку полковник В. Славек був серед інших військовиків, таких, як Ю. Бек, Бр. Перацький, А. Коц, Б. Медзинський, О. Пристор та ін. Реально санаційний табір був зібранням найрізноманітніших соціальних елементів. Він не мав чітко окресленої ідеології – окрім загальних гасел, які закликали працювати в ім'я Польщі й служити маршалу Пілсудському. Розрахунок був на високий авторитет у народі Пілсудського і на те, що діяльність різних партій викликала у широкого загалу суспільства певний скепсис. Тому лозунг боротьби проти партійного поділу став одним із найголовніших [8, с. 316]. Один із впливових членів Безпартійного блоку Б. Перацький, який пройшов школу Польських легіонів, а також як колишній комендант Львівського округу ПВО при підготовці перевороту 1926 р. закликав членів ППС і профспілки підтримати травневий виступ Ю. Пілсудського. Згодом як депутат сейму і міністр внутрішніх справ він намагався згладжувати гострі конфлікти між урядом і широким загалом [23, с. 167].

„Народ польський є народом винятково патріотичним”, – вважав відомий політик і публіцист С. Мацкевич. На цих почуттях спекулювали і грали можновладці [15, с. 303]. У боротьбі за владне домінування санаційні діячі уміло використовували для своїх вигод „ностальгію частини суспільства за політичною і економічною стабілізацією, популярність маршала, а також значні засоби із державної казни” [9, с. 62-63].

До прийнятої у Польщі моделі парламентської демократії Пілсудський і його соратники ставилися скептично. „У нас криза парламентаризму проявляється більше, ніж у інших країнах, – твердив маршал, – тому, що увесь

народ поклав надмірні надії на те, що ми називаємо сеймом і тому з більшою гіркотою, ніж інші, відчуває досягнутий результат... У такому разі має вийти щось на кшталт анархії, якою Польща завжди славилася" [9, с. 8-9]. Про сейм маршал говорив, що це „великий бордель” і „клоака”. „Я залишив у спокої це свинство, нехай задушиться у власному смороді” [5, с. 158]. Пілсудський у виступах на сторінках преси висміював песимістичні прогнози маршалка сейму І. Гашинського щодо національної економіки і розкритикував парламентську пропозицію створити більшість для внутріполітичної стабілізації. Глава сейму у відповідь критикував політику і дії маршала в минулому, зокрема, у травні 1926 року [17, с. 487]. Сили, які підтримували санацію, головним у внутрішній політиці вважали утвердження авторитарних методів правління. Очевидно, що Пілсудський і його прибічники задовго до травня виношували намір утвердження влади „твердої руки”. Як свідчили деякі дипломатичні джерела з Варшави, маршал хотів оголосити себе диктатором уже в 1923 р. [22, с. 618]. Привівши до влади „новий прошарок” він заявив: „Я зробив щось на зразок революції без будь-яких революцій”. Цікаво, що маршал почав посилено загравати з правими, особливо з їх найконсервативнішою частиною. Її зверхник князь Радзивілл раніше про Пілсудського висловлювався з обуренням, чому поляки в Австро-Угорщині не повісили „цього негідника на першому стовпі” [5, с. 156–157].

Парадокси в історії трапляються найнесподіваніші. Сам маршал, як вважають сучасні дослідники, дивився на історію як на наслідки вчинків, які здійснюють живі люди. До того ж такі особи, які не завжди поступали правильно і важливо, люди, на яких певний вплив мають універсальні права і закони [10, с. 419].

У 1928 р. ідея „сильного уряду” протиставлялася „всеваддю партій” непридатного і шкідливого в умовах системи парламентських урядів. Безпартійний блок заявляв про те, що надії народу на сейм як силу позитивних змін „згасли остаточно”. Сейми систематично порушували права, „топтали щоденно і щогодинно порядок”. Країна скотилася у прірву занепаду через відсутність „сильної руки”, „сильної влади” [9, с. 253, 254]. Нарешті, невдовзі після парламентських виборів 1928 р. Конституція 1921 р. була оголошена Безпартійний блок оголосив „шкідливою”, бо вона привела Польщу „на край прірви” [9, с. 254]. В інтерв'ю „Газеті Польській” Ю. Пілсудський обізвав діючу конституцію суголосним з „проституткою” словом „конститутка” [5, с. 176].

Маршал поступав так, як хотів. Для того, щоб усунути вільнодумство із сейму, він появлявся туди при шаблі з загоном поліції на чолі з міністром внутрішніх справ й безцеремонно викидав із зали засідань небажаних депутатів. Згодом з його ініціативи для тих, хто не погоджувався з політикою санації, в Березі Картузькій було відкрито концтабір [6]. Якщо він творив культ з польської держави, то до парламентських дискусій і розподілу влади ставився м'яко кажучи, своєрідно. 31 жовтня 1929 р. о 16 годині мала розпочати засідання бюджетна сесія сейму. Але перед 15.30 його початком 120 офіцерів у формі і при шаблях заповнили залу засідань, а ще 150 військових зосередилися у військовому шпиталі, розташованому поруч із парламентом. У супроводі

міністра внутрішніх справ і шефа кабінету міністра військових справ на засідання прибув Ю. Пілсудський. Офіцери не виконали вимогу охорони сейму залишити залу засідань. Відмова керівника парламенту І. Гашинського відкривати сесію „під багнетами, карабінами і шаблями” була оцінена маршалом однією реплікою: „То дурень!”. Тільки значно згодом, комендант столиці вивів військових зі стін парламенту [17, с. 492-493].

Внутрішні політичні порядки і дії владних верхів гостро критикувала Польська партія соціалістична. Її лідер І. Дашинський ще до того, як відбувся травневий переворот 1926 р., опублікував працю під назвою „Сейм-уряд-король-диктатор. Сучасні замітки”. Він у такий спосіб виступив на захист парламентаризму й демократії, які, на його думку, мають зблизити народ і владу. Неefективність діяльності сейму Дашинський вважав віддзеркаленням вад суспільства, відсутності відповідальності в „надмірній колегіальності”, залежності парламенту від урядовців, „які формують рішення своїх міністрів”. Польща протестує проти „партійництва”, шельмування жидів.., „мудреців Сіону”, українців і масонів”, – писав він. Оскільки поляки „не є тим народом, який визнає авторитети, повністю підпорядковані „державним зобов’язанням”, то встановлення диктатури в країні не можливе, вважав лідер ППС. Диктатура як інструмент створення сильної влади є наслідком страху перед „довгою напруженою політичною роботою”. „Демократична республіка – найвідповідніша форма правління для Польщі”, – був переконаний І. Дашинський.

Нова його праця „В першу річницю травневого перевороту. Політичні студії” була гостро і критично спрямована проти Ю. Пілсудського. „Вихований в окупованій Росією Польщі, він з парламентаризмом не мав справи й недооцінював його як аргументу боротьби різних суспільних сил”. Маршал не пробував створити власної партії... „Гнів і опір викликав у ньому контроль сейму над військовим бюджетом, що часом виражалося в брутальних вибухах маршала й сприяло збройному перевороту”. Дашинський наголошував на тому, що Пілсудський „вчився любити Польщу, але погорджував поляками” [17, с. 469].

Наприкінці 20-х рр. політику санації піддають критиці не тільки ліві, а й центристські партії, зокрема християнські демократи. У квітні 1929 р. ряд членів ППС-лівиці повертаються в ряди ППС [11, с. 322]. Проти авторитарної політики Ю. Пілсудського у вересні 1929 р. у сеймі виступили депутати об’єднання центристських сил – „Центролева” (ППС, ПСЛ, „Визволене”, ПСЛ „П’яст”, Селянська партія, Національна робітничка партія). Вони оприлюднили заяву на захист парламентської системи влади. 13-14 жовтня 1929 р. на нараді керівництва ППС Центральному комітету і Виконкому партії було доручено розпочати підготовку скинення „уряду полковників” й усунути післятравневу систему санаційної влади. Для цього партія мала об’єднати свої зусилля із соціалістичними партіями національних меншин й усіма демократичними силами [20, с. 146].

5 грудня 1929 р. депутати від ППС запропонували винести вотум недовіри уряду, що підтримав сейм, проте новий кабінет очолив К. Бартель, людина Ю. Пілсудського [19].

Прихильники уряду „твердої руки” раніше, в лютому 1929 р., внесли до сейму свій проект нової конституції, який розробляли у глибокій таємниці. Навіть члени Безпартійного блоку були інформовані про нього лише за годину до засідання парламенту. Такі маневри викликали обурення навіть у тих депутатів, які входили до проурядового блоку. У запропонованому проекті передбачалося, по суті узурпація усієї влади президентом, якого мали обирати на 7 років. Йому надавалися широкі можливості законодавчої діяльності, право вето і розпуску парламенту, посилювалася відповідальність уряду перед президентом й послаблювалися аналогічні відносини з парламентом та ін. Альтернативний проект запропонували депутати від ППС, ПСЛ „Визволене” і Селянської партії.

11 січня 1930 р. у Конституційній комісії сейму розпочалася дискусія. Депутати від Безпартійного блоку свій проект аргументували тим, що його схвалив Ю. Пілсудський, хоч, як стало відомо з інтерв'ю маршала, він розкритикував цей документ. Він йому не сподобався, оскільки „за його основу взято діючу Конституцію” [9, с. 145, 148, 150].

У березні 1930 р. Пілсудський відкликав К. Бартеля, а на чолі уряду поставив голову Безпартійного блоку, полковника В. Славека, послідовного прихильника „твердого правління”. В інтерв'ю для преси маршал погрожував сейму і послам, наголосивши, що йому раніше радили „перестріляти” кількох опозиційних депутатів, але він відмовився [3, с. 472].

В умовах наростання загрози для діяльності сейму демократична опозиція почала діяти позапарламентськими методами. 29 червня 1930 р. „Центролева” склала у Кракові Конгрес оборони права і свободи народу. Зібрання 1500 делегатів ухвалило спільну заяву ППС, ПСЛ „Г'яст”, ПСЛ „Визволене”, Селянської партії НІР, у якій концентрацію демократичних сил розглядали, як обов'язкову основу об'єднаної опозиції санації. За створення опозиційного блоку Лівіці і „Центролеви”, щоб запобігти „безперервній анархії, яка йде зверху аж до розпуску урядової санації”, висловлювалися й інші сили [21, с. 331-332]. У суспільстві продовжували загострюватися соціальні конфлікти й політичне протистояння, що ставило правлячі верхи перед загрозою втратити контроль над ситуацією. Щоб запобігти можливій втраті впливу санації 25 серпня 1930 р. Ю. Пілсудський сам очолив уряд, який складався тільки з його довірених осіб і через 4 дні запропонував розпустити сейм: „Я не збираюся навіть рахуватися з депутатським імунітетом. Кара мусить на них впасти (...) Вибори напевно будуть призначені, бо я управляю конституційно”. Оскільки уряд одностайно погодився, то президент 30 серпня підписав декрет про розпуск парламенту, який нібито неспроможний схвалити нову конституцію. Вибори призначалися на листопад 1930 р. [3, с. 474-475].

На 14 вересня у 21 місті країни на заклик „Центролеви” мали відбутися збори виборців для обговорення стратегії і тактики протистояння санаційному режиму. Однак, за розробленим планом в ніч на 9 вересня було заарештовано 18 послів опозиції і 5 послів від українських партій. Поліція вивезла їх у

невідоме місце. Згодом стало відомо, що усіх їх за наказом міністра внутрішніх справ, за списком, узгодженим з Ю. Пілсудський, ізолювали у військовій фортеці м. Брест. І. Дашинський у листі президенту держави такі дії влади розцінив як брутальну фальсифікацію конституції, зневагу до сейму, приниження депутатів, колишніх міністрів, громадян, усього народу, знищення авторитету права [17, с. 496-497, 498, 499-450].

Після придушення опозиції сили санації зуміли здобути на виборах 16 листопада 1930 р. трохи більше 46 % голосів до сейму і 34 % до сенату [3, с. 475]. Вибори, які в народі дістали назву „брестських”, відбулися в умовах застосування адміністративного тиску й залякувань. Після виборів Ю. Пілсудський передав посаду прем'єра В. Славеку. Прем'єр-міністр уже на першому засіданні сейму закликав ухвалити нову конституцію. Урядові чинники, задіяні у поборюванні опозиції і впливу парламенту, тільки в 1932 р. розпочали здійснювати заходи проти кризи в економіці. Режим санації намагався розширити свій вплив у робітничому середовищі, заспокоїти селянство, створити проурядові профспілки.

25 травня 1931 р. було скликано установчий конгрес Союзу профспілок, на якому були присутні члени уряду, діячі Безпартійного блоку. Конгрес ухвалив програму боротьби з кризою. Намічався широкий план громадських робіт, нарощування житлового будівництва, осушення боліт Полісся. Однак цим намірам заважали дії уряду, спрямовані на „економію” і дефляційний курс [9, с. 197–198]. Зусилля влади розширити свою соціальну базу, а також навести твердий порядок супроводжувалися з одного боку подальшим наступом на парламентську систему, обмеженнями громадянських прав, а з другого боку – загостренням соціальних конфліктів. За офіційною статистикою у 1932 р. кількість страйків зросла порівняно з 1931 р. майже вдвічі. Число страйкарів сягнуло 1 млн. До 60 % страйків завершилися успішно [4, с. 47].

У 1932–1935 рр. в рядах самої санації спостерігаються гострі суперечності. Пошук прийнятної політичної стратегії, яка мала б забезпечити ревізію конституції, давався з труднощами. Конфлікт між Ю. Пілсудський і главою уряду в 1933 р. вказував на те, що серед прихильників маршала навіть „найвідданіші із відданих” не гарантовані від політичного падіння.

До початку 1935 р. було завершено розробку проекту нової конституції, яка, на думку консерваторів, „не була конституцією тоталітарної держави”, а „перемогою польського духу над наступом сили, яка сьогодні зливає світ”. 16 січня 1935 р. сенат 74 голосами проти 24 і при 1, який утримався схвалив конституцію. Навесні до основного закону були ухвалені поправки і доповнення, а 23 квітня президент підписав закон про конституцію [9, с. 198].

Так завершився кількарічний період зусиль правлячого табору санації суттєво змінити політичний лад. Владна верхівка намагалася також змінити суспільну свідомість. Однак, поглиблення розбіжностей в урядових колах призводило до послаблення режиму санації. Його верхівка схилялася до доктринерства й намагалася проголошенням моральних цінностей для формування людини і творення ідеальної Польської держави прикрити вал

нових проблем, які накочувалися на країну через внутрішні і зовнішні негаразди.

Після смерті Пілсудського державна еліта розкололася на два відлами. Президент І. Мосьціцький, який мав за Конституцією необмежену владу, згуртував навколо себе поміркованих пілсудчиків і ділових людей (група Замку). Е. Риз-Смігли з військовими колами відстоював традиційну позицію „полковників”. Коли у жовтні 1935 р. новий уряд сформував М. Зандрем-Косьцязковський, лідер Безпартійного блоку В. Славек, втративши вплив, розпустив цю базову для санації організацію [3, с. 482]. Криза влади не тільки продовжувалася, а й загострювалася. Після смерті Ю. Пілсудського активізувалися опозиційні сили, їх консолідація зумовлювалася наростанням соціальних виступів. Невдоволення урядовою політикою, зокрема зростанням тоталітарних тенденцій, охоплювало нові прошарки населення.

Як показали наступні події, пошук урядовими колами ідеології для зміцнення державності, посилення використання націоналістичних засад, пов'язування долі нації з католицькою церквою обмежували можливості вільного демократичного вибору. Руйнування повноважень парламенту, нападки і дискредитація його ролі у суспільстві дозволяли урядові на свій розсуд порушувати права громадян, роздмухувати над соціальне значення держави і прикривати будь-які зловживання влади, врешті нехтувати загальнонаціональними інтересами.

Події в сеймі і навколо нього у 1928-1935 рр. показують, як на угоду санаційного режиму ламалася парламентська система. Вони підтверджують макіавелівську позицію, яку займав Безпартійного блоку: для досягнення своїх цілей не можна і не слід бути чесним, навпаки майстерно прикидатися й говорити неправду.

-
1. *Дыбковская А., Жарын М., Жарын Я.* История Польши с древнейших времен до наших дней / Перев. с пол. – Варшава, 1995.
 2. *Жуковский А.* Полномочный представитель СССР. – М., 1968.
 3. *Запільняк Л., Крикун М.* Історія Польщі. – Львів. – 2002.
 4. *Карпенко О. Ю.* Селянські повстання в Польщі в 1932–1933 р. – К., 1955.
 5. *Наленч Дарья и Томаш.* Юзеф Пилсудский. Легенды и факты / Перев. с пол. – М., 1990.
 6. *Топорков Л.* Возвращение Пилсудского // Известия. – 1990. – 6 січ.
 7. ААН. АМ. Sygn.37/I. – *Bulletyn Informacyjny.* – 1928. – № 1; *Biblioteka żołnierza.* – Poznań. – 1929. – № 1.
 8. *Buszko Józef.* Historia Polski. 1864–1948. – Warszawa, 1980.
 9. *Chojnowski Andrzej.* Piłsudczycy k władzy. Dzieje Bezpartyjnego Bloku. Współpracy z Rządem. – Wrocław-Warszawa i in. – 1986.
 10. *Chwalba Andrzej.* Myśl historyczna Józefa Piłsudskiego // *Studia Historyczne.* – 1990. – № 3–4.

11. Historia polskiego ruchu robotniczego / Pod red. M. Orzechowskiego. – T. 3. – Warszawa. – 1985.
12. *Jachymek Jan*. Oblicze społeczno-polityczne wsi lubelskiej. 1930–1939. – Lublin, 1975.
13. Kurjer Poranny. – 1929. – 14. 03.
14. *Landau Z., Tomaszewski J.* Trudna niepodległość. Rozważania o gospodarce Polski 1918-1939. – Warszawa, 1968.
15. *Mackiewicz St.* Historia Polski. – Wrocław, 1989. – Cz. 1-2.
16. *Męzyk Józef*. Organizacje akademików ludowców w środowisku Krakowskim // Rocznik dziejów ruchu ludowego. – Warszawa, 1967. – № 9.
17. *Najdus W.* Ignacy Daszyński. 1866-1936. – Warszawa, 1988.
18. *Noviny Żołnierskie*. – 1929. – Styczeń. – № 1.
19. Sprawozdanie stenograficzne z posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej II kadencji 1928-1930. 63 posiedzenie z dnia 6 grudnia 1929. Lat. 61.
20. *Szubiński A.* Zentrolew. 1928-1929. – Warszawa. – 1968.
21. *Wójcik A.* Poglądy Stanisława Thugutta na rzeczywistości politycznej Rzeczypospolitej // Studia z dziejów polskiej myśli politycznej. – Lublin. – 1987.
22. Zamach majowy 1926 r. w raportach poselstwa Bułgarskiego. Wyd. Jerzy Tomaszewski // Kwartalnik historyczny/ – RLXXXIII. – 1976. – Raport № 228.
23. *Żeliński W.* Zabójstwo ministra Pierackiego. – Warszawa, 1995.

CONFRONTATION IN THE POLISH SEJM (PARLIAMENT) AND EXACERBATION OF THE POLITICAL CRISIS IN THE SANATION REGIME (1928–1935)

Mykola Rozhyk

*Ivan Franko National University of L'viv,
Universytetska Str.1, 79000 Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 296-42-23
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

The article analyses the political crisis of 1928–1939 in Poland and its reflection in the press. The crisis according to the author, intensified the Ukrainian capitalist movement.

Key words: Poland, sanation, political crisis, Ukrainian nationalism.

*Стаття надійшла до редколегії 19.06.2006
Прийнята до друку 22.06.2006*